

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi uudeksi vammaispalvelulaiksi

VN/12531/2021 sekä STM083:00/2019

Kiitämme lausuntopyynnöstä ja esitämme Hyvinvointiala HALI ry:n lausuntona seuraavaa.

Yleisesti ottaen pidämme perusteltuna, että maamme vammaislainsäädäntöä uudistetaan ja asia on ollut vireillä jo edellisestä hallituskaudesta lähtien. Tämän lakiesityksen myötä tullaan uudistamaan vammaispalvelulakia soveltamisalan, valmennuksen, erityisen tuen ja liikkumisen tuen osalta. Alkuperäisenä tavoitteena on ollut myös kehitysvammalain ja vammaispalvelulain yhdistäminen. Johtuen samanaikaisesti valmisteilla olevasta itsemääräämisoikeuslainsäädännön keskeneräisyydestä tähän tavoitteeseen ei nyt kaikilta osin päästä. Hyvinvointiala HALI ry pitää tärkeänä edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä itsenäistä elämää. Tämä edellyttää, että hyvinvointialueilla turvataan yksilöllistä tarvetta vastaavat sosiaalipalvelut ja välttämätön huolenpito.

Hyvinvointiala HALI ry edustaa kattavasti vammaispalveluita tuottavia yrityksiä ja järjestöjä ja kommentoimme esitettyä lakiluonnosta näiden työnantajina ja kuntien sopimuskumppaneina toimivien jäsenyhteisöjemme näkökulmasta.

Vastaukset lausuntopalvelu.fi:ssä esitettyihin kysymyksiin:

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Ei kantaa

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Ei kantaa

Lain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja yhteiskunnallista osallistumista, itsenäistä elämää, itsemääräämisoikeutta sekä turvata riittävät palvelut (1 §). Kannatamme kaikkia näitä tavoitteita, mutta toteamme että niistä säätäminen laissa ja sen tulkinnassa on käytännössä haasteellista.

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei kaikilta osin

Lakiesityksen keskiössä on vammaisten henkilöiden perusoikeuksia turvaavat palvelut. Näiden turvaamiseen liittyy kiinteästi se tosiasia, että kuntien järjestämisvastuulla olevista palveluista tulee suorittaa yksityisille tuottajille kuntien tuotantokustannuksia vastaavat korvaukset. Eduskunnan oikeusasiamies on antanut 30.11.2021 ratkaisun, jossa kiinnitetään vakavaa huomiota siihen, että esimerkiksi vammaispalveluissa on kuntien myöntämien palveluseteleiden euomääräisessä tasossa merkittävää jälkeenjääneisyyttä. Tämä on ristiriidassa palvelusetelilain 7 §:n kohtuullisuusvaatimuksen kanssa. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu edellyttää, että sosiaali- ja terveysministeriö antaa vuoden 2022 loppuun mennessä selvityksen niistä toimenpiteistä, joita aluehallintovirastot ja muut viranomaiset ovat tehneet asiantilan korjaamiseksi.

Palveluseteleiden jälkeenjääneisyys uhkaa merkittävällä tavalla vammaisten henkilöiden tasavertaisuutta ja siksi tämä lakiesitys tulee viedä perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi.

Yhdenvertaisuuden toteutuminen on kytköksissä myös palveluiden myöntämisedellytyksiin. Jotta yhdenvertaisuus toteutuu tulee palveluiden myöntämiskriteerejä tarkastella vammaisen henkilöstön olosuhteiden näkökulmasta ja erityiset tuen tarpeet riittävästi huomioiden.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei kantaa

Lakiesityksessä on tekijöitä, jotka voivat lisätä henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa. Näitä ovat esimerkiksi palvelujen ja tuottamistapojen monipuolistaminen, joustot ja uudet palvelut. Vammaiset henkilöt eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä ja kysymyksen alaiseksi jää, kohteleeke lakiesitys eri ryhmiä tasavertaisesti. Lisäksi lain rajattu soveltamisala saattaa aiheuttaa ongelmia osallisuuden osalta.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Kyllä pääosin

Tärkeää asiassa on vammaisen henkilön mahdollisuus oman mielipiteen muodostamiseen ja ilmaistamiseen omannäköisen elämän mahdollistamiseksi. Hyvinvointiala HALI ry korostaa myös hyvää palveluiden suunnittelua ja palvelutarpeen arviointia, joiden perusteella syntyy selkeä asiakassuunnitelma.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

Hyvinvointiala HALI ry pitää tärkeänä, että henkilökohtaista apua voidaan myös jatkossa tuottaa kaikkia tällä hetkellä sovellettevia malleja käyttäen. Vammaisen henkilön tulee voida valita haluamansa palveluiden tuotantotapa omien olosuhteidensa mukaisesti.

Hyvinvointiala HALI ry kannattaa lakiin sisällytettyä erityisen tuen pykälää. Lisäksi korostamme työ- ja päivätoiminnan merkitystä vammaisten henkilöiden arjessa.

Vammaispalveluiden tuotannon osalta pidämme tärkeänä, että hankintayksiköt ja palveluntuottajat käyvät riittävästi keskinäistä keskustelua ja että sekä yrityksillä että järjestöillä on tasavertaiset mahdollisuudet osallistua vammaisten palveluita koskeviin julkisiin hankintoihin.

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

Uuden lainsäädännön toimeenpanon yhteydessä tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että lain muutosten oikeusvaikutuksena ei voi olla se, että vammaispalvelulain mukaisten palvelujen piiriin tällä hetkellä kuuluvien henkilöiden palvelut tai etuudet heikkenisivät. Useissa tapauksissa kyse on palveluista, joita annetaan toistaiseksi voimassa olevien palvelupäätösten perusteella ja palvelutarpeiden uudelleen arviointia tulee tehdä vain, jos se on vammaisen henkilön edun mukaista tai johtuu olosuhteissa tapahtuneista muutoksista.

Pidämme ns. voimavaraedellytyksen poistamista laista perusteltuna ja ehdotamme lain soveltamisalaksi edellisellä hallituskaudella vireillä olleen vastaavan hallituksen esityksen soveltamisalaa.

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Kyllä pääosin

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Kyllä pääosin

Hengityshalvauspotilaiden hoito vaatii aina terveydenhuollon ammattihenkilöitä, koska kyse on vaativasta lääkehoidosta ja hoitotoimenpiteistä. Työntekijäringin koulutuksen ja ammattitaidon tulee vastata henkilön palvelutarpeita. Hengityshalvauspotilaita pystytään hoitamaan myös henkilön kotona ja laitoshoidon tulisi olla viimesijaista, koska

palvelun käyttäjä tulee olla mahdollisuuksia valita asuinpaikkansa kuten muidenkin henkilöiden.

Hoidon vaativuus ja vastuullisuus tulee ottaa huomioon myös palvelua koskevien ostopalvelusopimusten ja palvelusetelipalvelun toteuttamisessa siten, että hankintayksiköiden tulee mitoittaa maksettavat korvaukset palvelun sisällön vaatimalle tasolle.

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Soveltamisala tuo lain piiriin laajasti eri tavoin toimintarajoitteiset ihmiset, mikä edistää heidän yhdenvertaisuuttaan, mutta myös laajentaa merkittävästi vammaispalvelujen nykyistä soveltamisalaa (esimerkiksi psyykkisesti sairaiden henkilöiden kuljetuspalvelut). Tähän saakka vammaispalvelut ovat olleet tyypillisesti elämänmittaisia palveluita. Tämä lakiesitys tuo lain soveltamisalaan uusina palveluina myös lyhytkestoisia kuntouttavia palveluita. Näitä laajennuksia varten on lakia säädettäessä varattava riittävät taloudelliset resurssit.

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Ei kantaa

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säättämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei

Varhaiskasvatus ja kuntoutus ovat kaksi eri asiaa ja myös vammaisilla lapsilla tulee olla oikeus varhaiskasvatukseen kuten muillakin lapsilla. Varhaiskasvatuslakiin on lisätty uusi 3 a luku, joka tulee voimaan 1.8.2022. Voimaan astuvassa laissa on säädetty vastaavasta kolmiportaisesta tuesta kuin perusopetuslaissa (yleinen, tehostettu ja erityinen tuki). Vammaisten lasten tukea on siis jo vahvistettu tällä hallituskaudella ja sen tulisi riittää turvaamaan lapsen tarvitsema tuki. Lapsen edellisen lisäksi mahdollisesti tarvitsema kuntoutus on tästä erillinen asia ja vaatii lainsäätäjän osoittaman erillisen rahoituksen.

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Pidämme hyvänä sitä, hyvinvointialueella on käytössä vammaisten henkilöiden valinnan mahdollistaen ostopalvelu, palveluseteli ja työntantajamalli. Tämä edistää sitä, että henkilökohtainen apu järjestetään vammaiselle henkilölle sopivalla ja hänen toiveidensa mukaisella tavalla. Tällä hetkellä kunnissa voi olla käytössä vain osa tuottamistavoista ja tilanteet vaihtelevat alueittain.

Vammaispalveluiden toteuttamista tulee valvoa samalla tavalla kuin muitakin sosiaali- ja terveyspalveluita. Valvonnan tulee sisältää myös se, että järjestämisvastuussa oleva taho on varannut riittävät taloudelliset resurssit palveluiden toteuttamiseen. Henkilökohtaisen avun osalta on henkilöstön kelpoisuusvaatimuksissa eroja kunnittain tai palveluittain ja huomiota tulee kiinnittää myös työntantajamallissa työskentelevien avustajien soveltuvuuteen tehtäviinsä.

Ostopalveluiden ja palvelusetelin osalta tulee palveluiden järjestäjän huolehtia asianmukaisesti palvelusta maksettavien korvausten ajantasaisuudesta kustannusten noustessa jatkuvasti. Tämä olisi hyvä kirjata myös lain perusteluosiin, koska käytäntö on osoittanut, että nykyisessä kuntapohjaisessa järjestelmässä kunnat ovat jättäneet tekemättä kustannusnousujen edellyttämiä hinnantarkistuksia kuten eduskunnan oikeusasiamiehenkin 30.11.2021 ratkaisu osoittaa.

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei kantaa

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei kantaa

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Kyllä

Korostamme sitä, että vammaisten palveluissa tulee olla sekä sosiaalihuollon että tarpeen mukaisesti terveydenhuollon asiantuntemusta.

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Ei kantaa

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Eräissä tapauksissa vammaisen lapsi on sijoitettu lastensuojelun sijaishuoltoon siksi, että vammaispalveluita ei ole ollut riittävästi saatavilla kotiin. Näitä ratkaisuja tulee välttää ja lastensuojelua tulee tarjota vain, jos on lastensuojelullisia tarpeita.

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Kyllä

Hyvinvointiala HALI ry:n näkemyksen mukaan päivätoiminnasta on edelleen tarpeen säätää vammaispalvelulaissa. Päivätoimintaa tulee myöntää yksilöllisen tarpeen perusteella ja tällä hetkellä päivätoiminnassa olevien asiakkaiden asemaa ei tule heikentää (esim. maksuttomat kuljetukset). Päivätoimintaan pääsyn "rimaa" ei ole tarkoituksenmukaista kiristää nykyisestään. Kyse on tältä osin tärkeästä osallisuutta tukevasta toiminnasta.

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Työtoimintaan ja työhönvalmennukseen osallistuu henkilöitä usein eri perustein ja näiden palveluiden järjestämisestä ja tuottamisesta tulisi lainsäädännöllisesti joustavoittaa ja toiminnan reunaehdoista tulisi yhdenmukaistaa valtakunnallisesti. Kyse on Hyvinvointiala HALI ry:n näkemyksen mukaan palvelusta, joka ei pitäisi olla määrärahasidonnainen tai harkinnanvarainen.

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä pääosin

Joustava liikkumisen tuki on edellytys vammaisen henkilön oikeuksien toteutumiselle hänen arjessaan. Liikkumisen tukea tulee saada tarvittaessa eri vuorokauden aikoina ja palvelun odotusajat eivät saa muodostua kohtuuttomiksi, kuten nyt on tapahtunut monin paikoin ns. Kela-taksien palveluissa.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

Ei kantaa

Matkojen osalta voitaisiin ottaa käyttöön vammaisen ns. matkabudjetti.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Vammaisuuden perusteella korvattavaa olisivat ne asiat ja toimenpiteet, jotka tarvitaan vammaisen ja vammattoman yhdenvertaisuuden turvaamiseksi normaaliusperiaatteen mukaisesti.

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Ei kantaa

Hyvinvointialueiden alueiden toimeenpanovaihe on alkanut ja jo nyt on nähtävissä, että palveluiden häiriöttömän siirtymisen varmistaminen kunnista hyvinvointialueille 1.1.2023 lähtien voi olla haasteellista esimerkiksi tietojärjestelmä uudistusten jne. vuoksi. Pidämme perusteltuna, että tämän lain siirtymäsäännökset ovat joustavia ja että muutoksille varataan riittävä aika.

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Ei kantaa

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Palveluntuottajien tulee voida periä lain estämättä kaikki tarvittavat maksut esimerkiksi siivouksesta, pyykinhuollosta, aterioiden valmistamisesta jne. vammaisen asiakkaan arjen ylläpidosta. Maksujen suorittaja ja maksujen määrä tulee selkeästi todeta asiakkaan palveluita koskevissa järjestäjätahon tekemissä palvelupäätöksissä.

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

Ei kantaa

Vammaispalvelut ovat tällä hetkellä asiakkaalle maksuttomia ja nykyisten asiakkaiden asemaa ei voida tällä lainsäädännöllä heikentää.

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Ei kantaa

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei

Kustannusvaikutuksissa tulee huomioida esimerkiksi valtakunnallinen henkilökohtaisen avun palveluseteliden arvojen jälkeenjääneisyys.

Henkilöstön osalta tulee huomioida tämän hetkinen kaikkia sosiaali- ja terveystaloudellista koskeva merkittävä työvoimapula, jonka arvioidaan kestävänsä pitkälle tulevaisuuteen. Tämä lakiesitys lisäisi mm. sosiaalityöntekijöiden tarvetta arviolta noin 80 työntekijällä.

Vammaispalveluita saavat asiakkaat ovat usein pienituloisia ja kuljetuskustannusten nousu voi ylittää henkilöiden maksukyvyyn. Palvelut tulee kuitenkin turvata siinä tilanteessa julkisin varoin.

Kokonaisuutenaan näyttää ilmeiseltä, että lakiuudistuksesta aiheutuvia kustannuksia on jonkun verran aliarvioitu ottaen huomioon, että kyse on myös uusista palveluista ja asiakaspiirin laajentumisesta.

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä

Vanhuspalvelulaissa säädetään tällä hetkellä toimintayksikön välittömistä ja välillisistä työtehtävistä. Valvovien viranomaisten taholta on esitetty tulkintoja, että asumispalveluiden yleisistä toimintaedellytyksistä säädetään kaikkia asiakasryhmiä koskien samalla tavalla siten, että asiakkaat eivät joutuisi eriarvoiseen asemaan. Hyvinvointiala HALI ry korostaa, että kussakin palveluissa tulee henkilöstö mitoitaa asiakkaiden palvelutarvetta vastaten. Jo nyt on nähtävissä, että ikääntyneiden palveluissa 1.10.2020 lähtien toteutettu 0,7:n mitoittamiseen liittyvä lainsäädäntö on ollut epäonnistunut lainsäädäntöä. Jo nyt on nähtävissä, että maassamme ei tule olemaan riittävää määrää hoitajia 1.4.2023 lukien em. lain 0,7:n vaatimuksen toteuttamiseksi.

Eräänä ongelmana on tällä hetkellä palvelupäätösten pitkät ja jopa lainsäädännön reunaehdot ylittävät odotusajat. Tämä koskee myös esimerkiksi henkilökohtaista apua ja vammaisten kuljetuspalveluita. Tässä laissa tulisi säätää selkeät määräajat päätöksen saamiselle. Lain perusteluosaan tulee lisätä yksiselitteinen tulkinta siitä, miten määräaika vammaispalveluissa määritellään. Asian osalta tulee muistaa, että kyse on ihmisten jokapäiväiseen elämään vaikuttavista päätöksistä.

Uudistuksen toteuttamisella on arvioitu olevan vajaan 20 miljoonan euron vaikutukset julkiseen talouteen. Nämä kustannuslisäykset tulee ottaa huomioon hyvinvointialueiden rahoituksessa.

Vammaispalveluiden hankinnoissa kuten muissakin sosiaali- ja terveydenhuollon hankinnoissa tulee noudattaa lakia julkisista hankinnoista. Tältä osin huomautamme, että epäonnistuneissa kilpailutuksissa on yleensä kyse siitä, että hankintayksikkö ei ole määritellyt tarjouspyynnön reunaehdot ja niiden taloudellista resurssointia riittävällä tavalla. Hankintalaki on sinällään vain ohjeistus kilpailutusprosessin suorittamiseksi ja se ei ota millään tavalla kantaa hankinnan sisältöön, palvelun laatuun tai muihin toiminnan reunaehdoin. Niistä päättäminen on yksinomaan hankintayksikön vastuulla.

Lausunto 4.4.2022

Hankintalaki ei edellytä sitä, että kilpailutuksen yhteydessä vaikeavammaisen henkilön hoitopaikkaa olisi muutettava, vaan yksittäiset asiakassuhteet voidaan säilyttää lain perusteella samoina niin kauan kuin vaikeavammainen henkilö tarvitsee palveluitaan.

Annamme mielellämme lausuntoon liittyviä lisätietoja, yhteyshenkilömme on johtava elinkeinoasiantuntija Aino Närkki, 0400 436 438.

Helsinki 4.4.2022

Ulla-Maija Rajakangas
Toimitusjohtaja
Hyvinvointiala HALI ry